

PREDSTAVLJAMO VAM DOKTORE NAUKA S PODRUČJA GRAČANICE

DR. SC. MEVLIDA ĐUVIĆ:

BOSANSKOHERCEGOVAČKA PRIPOVIJETKA IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA, NARATIVNI KONSTRUKTI IDENTITETA: RETORIKA TEKSTA I PRAGMATIKA TEKSTUALNOSTI (REZIME DOKTORSKE DISERTACIJE)

U disertaciji *Bosanskohercegovačka pripovijetka između dva svjetska rata, narativni konstrukti identiteta: retorika teksta i pragmatika tekstualnosti* istražena je, dakle, bosanskohercegovačka pripovijetka kao žanr koji je doprinio procesima konstituiranja i promoviranja nacionalnog i kulturnog identiteta, a u kontekstima povijesno-političkih i kulturnih integracija u modernu zajednicu jugoslovenskih naroda. S obzirom na heterogenost u opusima pripovjedača ove generacije, zatim na strukturalno-tipološke razlike, narativni identitet kao kategorija koja u osnovi jeste sintetička, dijalogička kategorija – polazište je koje je omogućilo da se taj korpus tekstova sagleda u aspektima narativnog proizvođenja struktura, modela i koncepata Realnog. Teorija narativnog identiteta, Paula Ricoeura, odnosno hermene-

utika sebstva koja razmatra dijalektiku *idem* i *ipse*, odnosno sebstva i drugosti, u radu se pokazala najdjelotvornijom u nastojanjima da se propitaju i interpretiraju procesi produciranja identiteta vremena. Također, u radu se prihvata i nastoji prenijeti u analitičko-interpretativni postupak, Ricoeurova postavka o narativnom identitetu kao dinamičkoj kategoriji koja u sistemima konfiguracije priče usaglašava ono što u stvarnom životu ostaje na protivnim stranama, a to je kontinuitet i diskontinuitet. U tom pogledu, međuratna pripovijetka se potvrdila kao važan faktor uspostavljanja i održavanja kontinuiteta sa slavenskom povijesno-kulturnom tradicijom, koliko i bitan činilac u procesima modernizacije i građanske emancipacije.

Ključno je za ovu pripovijetku, a kada je u pitanju njena temporalizirajuća osnova, da je izmještanjem u prošlost osmanskog ili austrougarskog perioda bosanskohercegovačke povijesti i kulture—nalazila načine da se difuznost prostora, opcija i mogućnosti u prezentu nacionalno-kulturne integracije, prevlada i pročisti, izoštri izmještanjem u narativno kvazi-vrijeme. Stoga je u većini naracija ova pripovijetka tematski izmještena, idejno zaokupljena modelima nadvladavanja granica: napredak, progres, teleologija povijesti i sl. Izmještenost je dovedena u vezu sa tendencijom da se prethodni sistemi i tradicije podvrgnu reviziji, a iz razlikujućih dimenzija narativnog vremena (partikularno, individualno, građanske integracije i dr.), te da se osigura vrijednosna distanca konceptima koje (koji) uspostavlja(ju) sadašnjost. Nudeći priču o sudaru kultura, razli-

kama prostora i kompleksijama vremena — izabrane pripovijetke vrše selekciju nad pričom prošlosti, omogućavajući unutra toga, kontinuitet onim vrijednostima koje (p)odr(a)žavaju potrebe sadašnjosti. Bosanskohercegovačka pripovijetka je u zahtjevu aktuelnog vremena za socijalno-kulturnom kohezijom i imaginirala prošlost prispajanja imperijalnim centrima kao mjesto tuđosti i otuđenja, komemorirajući u tom odnosu kontinuitet slobodarske želje lokalnog slaven-skog. Tako se između sedimentiranja i inoviranja, odnosno u potezu obnavljanja koncepcija prošlosti i usađivanja razlike i drugosti unutar njih, istodobno propisuje potreba za novim utemeljujućim identitetom vremena. U radu se, stoga, specijalno-temporalni zaslon pripovijetke pokazao ključnim u analizama politika i procedura pri kojima je ova pripovijetka funkcionalizirala svoju naraciju i razvila ideološke, povijesne i kulturalne locuse identiteta. Zaključeno je da pripovijetka, u tom smislu, postaje reprezentacija “lokalnog” prostora kao prostora otvorenog i pokrenutog u potrebi za iznalaženjem novih koncepta i modela kulturnog usaglašavanja, odnosno adekvatnih oblika prožimanja međusobno udaljenih i zatvorenih etnija i tradicija. Zaključak je, pri tome, da pripovijetke koje ispisuju specifična mjesta bosanskog “trenutka” modernosti, stvaraju naraciju dvostrukog provođenja, jer prikazuju lokalni prostor imobiliziran u razlikama tradicija, konceptata, nastojanja i istovremeno taj sistem univerzalizacije prikazuju u prisili ujednačavanja. Odnosno, bosanski prostor u metanaraciji napretka, tehničkog progressa i građansko-liberalne

opcije subjekta – stoji kao “treće” mjesto u relacijama integracije (u moderni Univerzum i modernu nacionalnu zajednicu) koji se u postavljanju “scene” pojedinačnog, emancipiranog, građanskog – pretvorio u manifestni prostor odražavanja modernih institucija zajednice. Naime, sa pojavom novih oblika znanja i kompetencija, a s njima i individualističkih koncepcija realnog, ranije lokalizacije subjekta se denaturaliziraju i delegitimiziraju. Tako se i u ovim pripovijetkama identitet realnog uspostavlja u relaciji spram ranijih priroda kolektivističkih, hijerarhizirajućih i asimilirajućih tradicija i moralnih kauzaliteta. No, ta se relacija ne ostvaruje kao potvrda identičnog, već u linijama uspostavljanja granica i distance spram tih zadanosti, prevaziđenih i suspendiranih u uvjetima novog vremena.

Ovaj istraživački rad je usmjeren u nastojanjima da se u postupku analize narativnog diskursa istodobno ispituju sistemi narativnog posredovanja znanja koje privilegirajući određenu istinu, istodobno privilegira i određene identitete koji, opet, sudjeluju u konstrukciji jedne druge Realnosti i njenih političkih, kulturnih, etičkih i drugih potencijala. Naracijom koja je, u tom smislu, simbolički izmještena u jednu povijesno-društvenu i kulturnu dimenziju, i istovremeno usmjerena u konstrukciji druge – ova pripovijetka je preispitala jedan model identiteta u procesu. A taj proces je ovdje prepoznat kao proces iznalaženja novih tradicija, a u koje se upravo u modelu narativnog zastupanja postavljaju u identitete pojedinačnog i motiviraju u modelima interakcije, usa-

glašavanja i integriranja. U širem smislu potvrđivanja bila bi to građanska matrica lociranja subjektiviteta, neizostavna u toj povijesti novog *la humane cinditene*. U konstruktivnom zasebnih, izdvojenih entiteta (porodica, npr.), u liku pojedinca/pojedinačnog – na granicama vremena historijsko-društvenih koncepata – pripovijetke propituju, iznalaze i modeliraju nosive identitete Realnog. Većina ovdje razmatranih pripovjedaka, postavljenih u te strukturirajuće relacije prošlost-sadašnjost, odnosno individualno-kolektivno, ne čini taj jednolinijski premet u prošlost samo da bi se ažurirale tačno određene historije, nego se ta linija pokazuje kao putanja iznalaženja kontinuiteta slobodarskih tradicija u prostoru nacionalnog. Istovremeno se, u partikularitetu drugog i ekscentričnog, razobličuju totaliteti prošlosti i preusmjerava u sferu građanskih interakcija. Retrospekcija je, stoga, u razmatranim pripovijetkama u dodiru sa prospekcijom, budući da se u kategorijama partikulariteta, individualnog ili personalnog – zatvorena fabula jednog modela povijesti (kulture, društvenog, politike) otvara u preusmjerenosti na novu paradigmu preuzimanja i situiranja.

Naposljetku, u radu se ustvrđuje da je afirmiranje identiteta modernog, oslobođenog građanskog subjekta u pripovijeci između dva rata, usmjereno u narativu nacionalne integracije (Jugoslovenstvo), a koji je, inače, u cjelini moderne kulture poprimio značenja usmjerenosti u kodu vremena napretka i univerzalnog, pri čemu su određene kategorije (rasnog, klasnog i rodnog) izostavljene iz te integracije. Preciznije kazano, podvedene su pod diskurs o čvrstom, racionalnom

subjektu modernizma. Zahvaćeni entitet (identitet) pojedinca/pojedinačnog ne posjeduje postmodernu razlikujući zasebnost, već je ontički uklopljen u filozofsko-antropološki i etičko-kulturološki univerzalizam. Pojedinač je, dakle, u svojim procesima stjecanja neovisnosti i autonomnosti istodobno usmjeren prema određenom socijalnom i moralno-kulturnom locusu, te stoga reflektirajući tačka u ravni univerzalističke povijesti. No, opet, taj se oblik partikularnog odvajanja morao desiti i to kao vid distanciranja spram prethodnih tradicija kolektiviteta, kao temelj ispisivanja naracija o modernom subjektu građanskih integracija. Zaključno, u radu se ističe da je ova pripovijetka i jedna vrsta dokumenta o kontekstima usaglašavanja građanskog i nacionalnog identiteta i da u svojoj naraciji prikazuje i paradokse tog vremena izloženog prisilama integracije. U prilog tome svjedoči i generacija pripovjedača koji su оформili književnost "ljevice" (Kikić, Grbić, Dizdarević i dr.), opisavši unutra nje i drugu "verziju" identiteta vremena, te pokrenuvši pitanje univerzalnosti socijalno-klasne politika unutar opisanog svijeta nacionalno-građanskih i moderno-evropskih integracija.

Krajnji cilj ove disertacije bio je da se dekodiranjem procedura i postupaka, modela i sistema posredstvom kojih ova pripovijetka konstruira svoju priču, a unutar nje i određene identitete – istovremeno stvori uvid u strukturu narativnog proizvođenja Realnog unutar kojeg se propisuju vrijednosti, grade nosive kategorije vremena i osmišljavaju nove tradicije.

SUMMARY

The corpus of BiH short story between two world wars has been read regarding the aspect of narrative identity. Considering the heterogeneity of narrators' opuses of this generation, the structural-typological differences, the narrative identity, as a basically synthetic and dialogical category, makes it possible to perceive the corpus on the basis of narrative creation of structures, models and concepts of the Real. For that purpose, short stories have been included as separate texts, later included into contexts of rhetorical textures and pragmatically (pre)historic narrative discourses.

Thus comes the original groundwork to reading rhetoric of narrativising the identity of time, which gives the "practice of temporalisation". All those processes in the narrative of the interwar short story take shape in conflict in time, and a conflict with the differences it brings to the given worlds of creating ideas. The theory of narrative identity, by Paul Ricoeur, the hermeneutics of self, which discusses the dialectics of idem and ipse, i.e. the self and the other, appears to be the most efficient in the attempt to question and interpret the processes of producing the identity of time. In that sense, the interwar short story found its continuity and established itself in narration which is temporally stretched into the past, a specific past of uniting in a single form of collectivity and a certain tradition of integration.

When it comes to the temporal basis of this short story, it is the key that by relocating it into the past, a way was found to overcome and cleanse the

diffusivity of space, options and possibilities in the present of national and cultural integration and to sharpen it by relocating it into a narrative quasi-time. That is why one part of the short story in the corpus of interwar literature, was discussed here in the possibility of self presenting the space of socio-cultural founding. Narrativised identities, taken as models, as constituents of relations towards tradition, but are also taken as “places” of opening a prospection which commands and anticipates certain identities.

In most narration, this short story is thematically relocated, set into symbolic spaces of the past tradition or it is amused by models of overpowering the boundaries: advancement, progress, historical teleology etc. Relocatedness is connected with the tendency to review the previous systems and integrating traditions, from different dimensions of narrative time (particular, individual etc.), and to ensure the value distance for the concepts which are set by the present. The Past is thus (self) presented as a space of hierarchical oppositions, as a discourse against which new historical knowledge and experience is narratively construed and thematically sharpened. It will all be set in motion from intertime of consolidation of the South Slavic historical specificity and national identity. That is why the spacial-temporal display of this short story appears to be the key in analysing politics and procedures under which this short story functionalised its narration and developed ideological, historical and cultural locuses of identity. The short story itself becomes a representa-

tion of the “local” space as a space opened and set in motion in the need for finding new concepts, models of harmonisation, rehabilitating incommunicative closed traditions of the collectivity. The corpus of the short stories which tell of specific places in Bosnian “moment” of modernity, create a narration of double implementation, because they show a local space immobilised by the traditional differences, concepts, intentions. At the same time, the system of universalisation is shown in forced uniforming. In the meta-narration of advancement, technical progress and the subject’s civil-liberal option, the Bosnian space stands as “third” in the relations of integration (into the modern Universe and modern national community).

The identity reforming space having been established, the short story presents the episteme of the modern, the universal, the universalising. That would be a space which, while setting up the “scene” of the particular, became a manifest identity construction space as a balancing, essential category which will enable adequate reflections of modern institutions in the community.

Namely, with the presence of new shapes of knowledge and competences, as well as subjective and individual conceptions of the real, earlier localisations of the subject become denaturalised and delegitimized. Thus in these short stories, the identity of the real is established in relation to the earlier natures of collective, hierarchical and assimilative traditions and moral causalities. This relation is not realising itself as a confirmation of the identical, but in the line of

setting limits and distance against these given values, which have been overcome and suspended in the conditions of the new time.

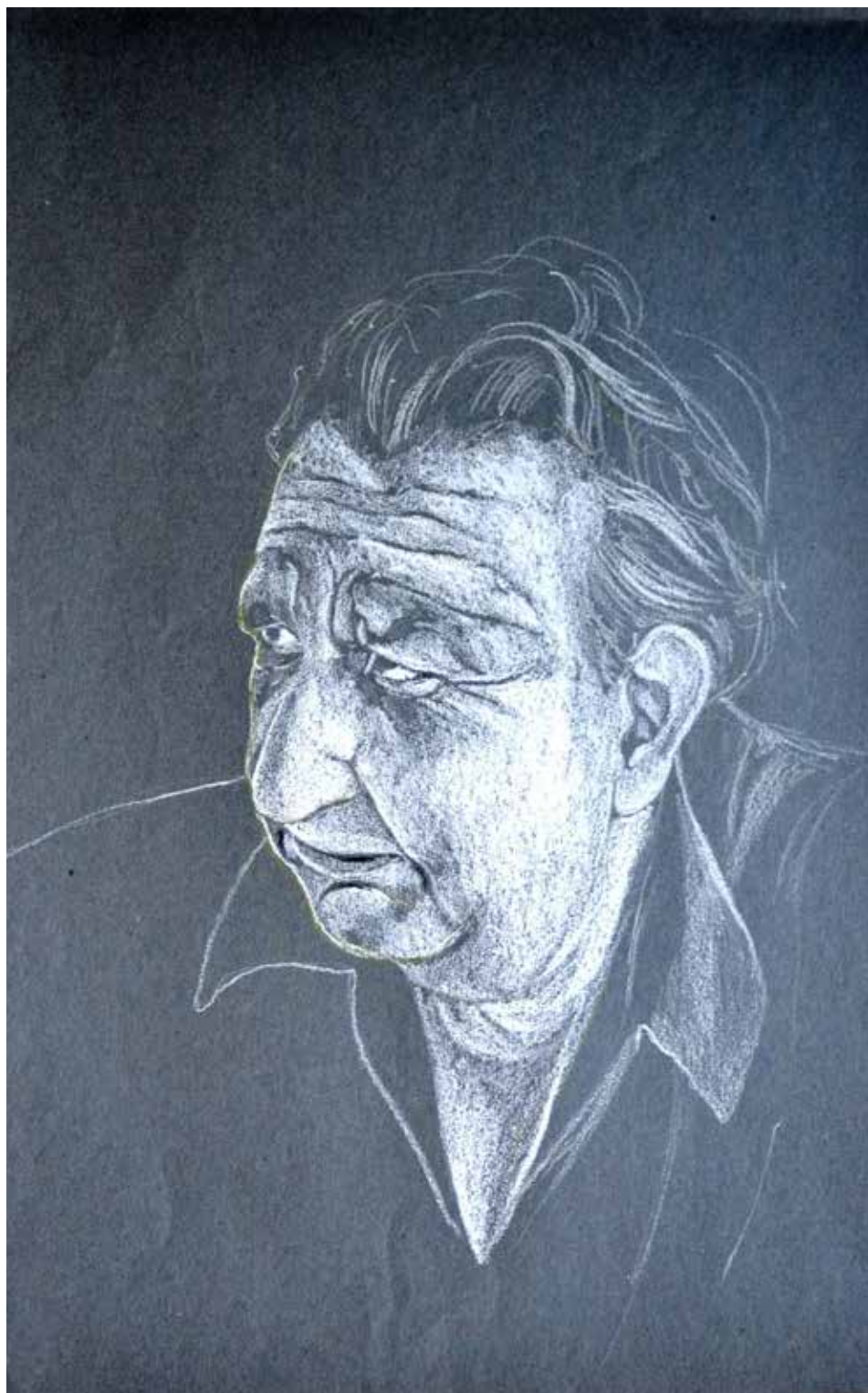
By narration which is, in this sense, symbolically relocated to a historical-social and cultural dimension, and at the same time directed to the construction of the other – this short story rewrote one identity model in the process. And the process is recognised here as a process of finding new traditions which are, in the model of narrative representation, set into the identities of the particular and motivate in the models of interaction, harmonizing and integration. In a wider sense of confirmation, this would be a civil matrix of locating subjectivity, which is infallible in the history of the new *la humane cinditene* (Taylor).

In the construct of the particular and independent entities of the real (e.g. families) in the relations of the subjects, and the identity of the individual/particular – on the borders of historical-social concepts – these short stories construct the subject of the narrative and set dialogical categories of the self as the other. Most of the here considered short stories, set in these structuring past-present relations, individual-collective relations, do not constitute only that monoline subject in the past to update the specific histories; that line serves as a path for finding continuity of libertarian traditions in the space of the national. At the same time, in the particularity of the long and the eccentric, the totalities of the past are disintegrated and redirected into the spheres of civil interactions. Retrospection is, therefore, in the considered

short stories in touch with prospection, since, in the categories of particularity, the individual or the personal – a closed plot of a model of history (of a culture, society or politics) opens up in the redirecting on a new paradigm of (ethical) taking over and positioning.

The affirming of identity of the modern, liberated civil subject in the short story between two wars is directed in the narrative of national integration, which, in the whole of modern culture, usually assumes the meaning of directedness in the code of the time of progress and the universal. Some specific categories (racial, class, gender categories) have been left out of the integration. To be more precise, they have been categorised under the discourse on the firm, rational subject of modernism.

It is important to note that the affected entity (identity) of particularity does not possess the postmodern distinguished specificity, but is ontically incorporated into the philosophical-anthropological and ethical-culturological universalism. The individual, in their processes of acquiring independence and autonomy is at the same time directed towards the specific social and moral-cultural locus, and is thus a reflecting point in the plane of universalistic history. The form of the particular separation had to be established as a distance to previous traditions of collectivity, as a base of writing narrations on the modern subject of civil integrations. The fact that this short story is a kind of document on jagged contexts of harmonising the civil and the national identity, and that in its narration it shows the paradoxes of the time expo-

sed to forced integration – is a testimony of the generation of short story writers who formed the “leftist” literature, describing with it the other version of time identity as well; the one which poses the question of universality of social-class politics and justice.

BIOGRAFIJA

Mevlida Đuvić je rođena 1974. godine u Gračanici. Osnovnu i srednju školu završila je u rodnom gradu. Na Filozofski fakultet u Tuzli, Odsjek za bosanski jezik i književnost upisala se 1995. i diplomirala odličnim uspjehom u februaru 2000. godine. Radila je u Mješovitog srednjoj školi i Gimnaziji “Dr. Mustafa Kamarić” u Gračanici, a od oktobra 2001. zaposlena je na Filozofskom fakultetu u Tuzli, Odsjeku za bosanski jezik i književnost. U zvanje asistentice izabrana je u oktobru 2001., a u zvanje više asistentice 2005. godine.

Magistrirala je 2004. na Filozofskom fakultetu u Tuzli (*Feminističko čitanje Andrićevih priča*), a doktorsku tezu *Bosanskohercegovačka pripovijetka između dva svjetska rata, narativni konstrukti identiteta: retorika teksta i pragmatika tekstualnosti* odbranila je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, 17. 5. 2011. godine. U oktobru 2011. izabrana je u zvanje docentice na Odsjeku za bosanski jezik Filozofskog fakulteta u Tuzli.

Učestvovala je na više naučnih skupova i okruglih stolova: u maju 2005. godine u okviru književne manifestacije “Sarajevski dani poezije” (44. *Sarajevski dani poezije*, Okrugli sto “Književna kritika danas”) sudjelovala je na Okruglom stolu posvećenom suvreme-

nim aspektima književne kritike. U septembru 2005. sudjelovala je na naučnom skupu posvećenom Ivi Andriću, a u organizaciji Franjevačke teologije u Sarajevu i povodom tridesete godišnjice od Andrićeve smrti (1975.) i šezdesete od objavljivanja njegovih romana. Od 15. do 17. februara 2006. sudjeluje na Međunarodnoj konferenciji u Hamburgu, održanoj na Institutu za slavistiku Univerziteta u Hamburgu i uz podršku zadužbina DFG i DAAD.

U 2010. godini uključena je u Simpozij o Andriću (Graz, Gralis projekt-Andrić Symposium <http://www.gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/projektarium/Andrić/Symposium3.html>), a od 24. od 29. maja 2011. sudjeluje u međunarodnom naučno-istraživačkom projektu Media and Memoria čiji je inicijator Univerzitet u Konstanzu, a pokrovitelj DAAD.

Područje interesovanja su joj moderna i postmoderna književnost, teorije identiteta i rodne teorije. Članica je Redakcije časopisa Razlika/Difference. Objavljuje u bosanskohercegovačkim časopisima.

Živi u Gračanici.

BIBLIOGRAFIJA

1. Đuvić, Mevlida (2003): “Žena koje nema i njeno tijelo (Re/konstrukcija ženskog subjekta u Andrića)” u *Razlika/Difference*, Časopis za kritiku i umjetnost teorije, Tuzla: Društvo za književna i kulturalna istraživanja, godina 2, broj 5, str. 205-215.
2. Đuvić, Mevlida (2004): “Feminističko čitanje Andrićevih pripovjedaka” u *Razlika/Difference*, Časopis za kritiku i umjetnost teorije, Tuzla, broj 9, str. 269-283.
3. Đuvić, Mevlida (2005): “I povijest ima svoje On!” u *Patchwork*, časopis za ženske studije, Sarajevo: Udruženje građanki “Žene ženama”- Ženske studije “Žarana Papić”,

- broj 3-4, str. 128-155.
4. Đuvić, Mevlida (2005): "Veliki odmor na času povijesti" u *Razlika/Difference*, Časopis za kritiku i umjetnost teorije, Tuzla: Društvo za književna i kulturalna istraživanja, broj 10-11, str. 219-233.
 5. Đuvić, Mevlida (2005): "Priče za sretan početak (Nad Pitanjem Bruna)" u *Razlika/Difference*, Časopis za kritiku i umjetnost teorije, Tuzla, broj 10-11, str. 51-65.
 6. Đuvić, Mevlida (2005): "Svijet prema Baudrillardu" u Zbornik radova Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli, Tuzla: Univerzitet u Tuzli, Filozofski fakultet, vol. 31/br. 6, str. 145-167.
 7. Đuvić, Mevlida (2005): "Otjelovljenje priče: Tijelo u Andrićevoj pripovijesti" u *Bosna Franciscana*, Časopis franjevačke teologije, Sarajevo: Franjevačka teologija, broj 23, str. 76-89.
 8. Đuvić, Mevlida (2005): "Drug(ov)i povijesti" u *Zeničke sveske*, časopis za društvenu fenomenologiju i kulturnu dijalogiku, Zenica: Opća biblioteka Zenica, br. 1, str. 121-129.
 9. Đuvić, Mevlida (2006): "Kritika u carevom ruhu" u *Život*, Sarajevo: Društvo pisaca Bosne i Hercegovine, broj 4-6, str. 85-89.
 10. Đuvić, Mevlida (2006): "Minka, roman o njenoj revoluciji" u *Diwan*, Časopis za kulturu, Gradačac: JU Javna biblioteka "Alija Isaković", broj 17-18, str. 107-116.
 11. Đuvić, Mevlida (2006): "U susretima književnosti" u Zbornik radova Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli, Tuzla: Univerzitet u Tuzli, Filozofski fakultet, broj 7, str. 148-166.
 12. Đuvić, Mevlida (2006): "Mehmedinovićeve odisejsko-aleksandrijska veza" u *Razlika/Difference*, Časopis za kritiku i umjetnost teorije, Tuzla: Društvo za književna i kulturalna istraživanja, broj 12-13-14, str. 57-70.
 13. Đuvić, Mevlida (2007): "O ljubavi između dva rata (Konstrukt o ljubavi u bosansko-hercegovačkih pripovjedača između dva rata)" u *Slavische Literaturen: Darstellung der Liebe in bosnischer, kroatischer und serbischer Literatur. Von der Renaissance ins 21 Jahrhundert*, (Hrsg. Robert Hodel), Frankfurt am Main: Peter Lang Internationaler Verlag der Wissenschaften, str. 293-302.
 14. Đuvić, Mevlida (2008): "Kontekst, oblici i motivi gračaničke ženske poezije" u *Gračanički glasnik*, časopis za kulturnu historiju, Gračanica: "Monos", br. 26, str. 102-110.
 15. Đuvić, Mevlida (2010): "Muradbegovićeve pripovijetke U vezirovim odajama: Naracija graničnog vremena/prostora" u *Zbornik radova 10*, Tuzla: Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli, br. 10, str. 41-50.
 16. Đuvić, Mevlida (2011): "Toposi granice i prizori graničnog u Andrićevoj pripovijeci *Žena od slonove kosti*" u *Die K.U.K. Periode in Leben und Schaffen von Ivo Andrić (1892-1922)*/Austro-ugarski period u životu i djelu Ive Andrića (1892-1922), (Hg./ur. Branko Tošović), Graz-Beograd: Institut für Slavistik der Karl-Franzens-Universität Graz-Beogradska knjiga, 2011., str. 143.-146.

DR.SC. ESED KARIĆ

VREDNOVANJE EMANCIPATORSKOG VASPITANJA KAO DETERMINANTA KVALITETNOG PEDAGOŠKOG RADA ŠKOLE (REZIME DOKTORSKE DISERTACIJE)

U vrijeme veoma brzih promjena u društvu teško je predviđati buduće potrebe, ali je sigurno da škola mora da omogućiti učenicima ovladavanje sredstvima razumijevanja promjena koje stalno ubrzavaju svoj tok. Zbog značaja znanja kao prvorazrednog razvojnog resursa, postoje sve naglašeniji jednostrani zahtjevi da škola bude samo u funkciji profita. Škola je, i u prošlosti, više angažovala intelektualnu nego humanističku sferu. U savremenom dobu takav odnos škole se pojačava iz praktičnih razloga – stvaranja većeg profita. Mnogi naučnici upozoravaju na opasnost da čovjek postaje bogatiji u materijalnim stvarima, predmetima, a siromašan u svojim ljudskim, humanističkim vrijednostima. Neophodno je uspostaviti

harmoničniji odnos između tehnološkog progressa i etičkih, ljudskih ostvarenja. U kontekstu humanističkog pristupa, pedagogija u "učećem" društvu, u središte svog proučavanja postavlja pojedinca i razvijanje njegovih intelektualnih, kreativnih i humanističkih potencijala. U okviru aktuelne filozofije obrazovanja, na nov način se reafirmiše pedagogija humanističke orijentacije i organizacije efikasnije škole i nastave utemeljene na humanističkim teorijskim postavkama. Emancipatorsko vaspitanje utemeljeno na kritičko-komunikativnoj i konstruktivističkoj teoriji postaje izazov humanistički orijentisane pedagogije i škole. Emancipatorska pedagogija nastala u drugim vremenima kao odgovor na autoritarno vaspitanje i neke druge izazove tog vremena, danas postaje izuzetno aktuelna—u vrijeme kada se ubrzavaju, tehnološke i društvene promjene, koje su izraz progresivnog razvoja i koje prijete da čovjeka u budućem društvu duhovno osiromaše.

Emancipatorska pedagogija je utemeljena na stvaranju Frankfurtske filozofske škole i idejama njenih utemeljivača među kojima posebno mjesto pripada Habermasu. Po njima važeće društvene vrijednosti moraju da uključe smislaonu budućnost. Jer postojeće, važeće vrijednosti moraju biti vrednovane sa stanovišta idealne budućnosti emancipativnog humaniteta koja se temelji na kritičkoj teoriji. I danas je aktuelno zalaganje Mollenhauera, utemeljivača emancipatorske pedagogije, koji traži da se pedagogija oslobodi dogmatizma, da pedagogija treba da razvija potencijale u mladima za društvene promjene. Samoodređenje treba da

bude svrha vaspitno-obrazovne prakse. Ta ideja i danas, istina iz drugih društveno-ekonomskih i tehnoloških razloga, dobija u svojoj aktuelnosti.

U teorijskom dijelu istraživanja analizirali smo radove koji se bave emancipatorskim vaspitanjem, pojmovnim određenjem termina emancipacija kojim se označava oslobađanje od zavisnosti, podčinjenosti, podređenosti, oslobađanja od svega onoga što je zastarjelo. Temeljnije smo se pozabavili filozofskim odnosom emancipacije i alijenacije. Posebno smo analizirali shvatanja od hermeneutičke i empirijske do kritičko-emancipatorske pedagogije. Wolfgang Šulc je tražio da didaktika sama sebe kritički preispita i da se razvija na emancipatorskoj kritičkoj osnovi. Glavne ideje o emancipatorskom vaspitanju Šulc i Klafki su crpili iz stavova frankfurtske filozofske škole. Emancipovana ličnost utemeljuje svoje saznanje u kritičkoj nauci i nastoji da stekne i učvrsti znanja u hermeneutičko-duhovnim oblastima, da krene dalje od tradicionalno-kulturnog determinizma ka samoodređenju. U istraživanju je ukazano da tehnologija može biti potencijal oslobađanja ukoliko savlada prijetnju u nadmoći instrumentalnog djelovanja. Ukazali smo na filozofska i druga shvatanja autonomije ličnosti pod kojom se podrazumijeva da pojedinac pripada samom sebi. Po Kantu autonoman čovjek sam sebi propisuje norme ponašanja i ravna se po moralnim zakonima, a ne po nekoj naklonosti i osjećanju. U radu je ukazano na snažan uticaj frankfurtskog kruga, posebno Habermasa na razvoj emancipatorsko-kritičke pedagogije i didaktike (Mollenhauer, Wolfgang

Šulc i dr.). Analiziran je odnos emancipatorskog vaspitanja kao protivteže autoritarnoj pedagogiji.

Emancipatorsko vaspitanje u alternativnim školama je uobličeno u kritičko-komunikativnoj pedagogiji i didaktici. Analizirali smo emancipatorsko vaspitanje u Jena školama, Montessori sistemu, Valdorfskoj školi, koncepciji slobodnog vaspitanja L. Tolstoja, individualnoj pedagogiji u školi Samerhila, Amonašviljevoj školi života. Temeljnije smo se pozabavili emancipatorskim vaspitanjem kao činiocem kvalitetnog obrazovanja.

Humanističke teorije su analizirane sa stanovišta zahtjeva i postavci emancipatorske pedagogije. U osnovi humanističke teorije K. Rodžersa i A. Maslova su emancipatorski elementi i zahtjevi. Svaki pojedinac želi da se ostvari kao ličnost. Traži se poštovanje učenikovog dostojanstva, autonomije, cjelovitog razvoja, samoostvarivanja, samoaktuelizacije.

Ukazano je na emancipatorsko vaspitanje kao značajan činilac kvalitetnog pedagoškog rada škole. Analizirano je različito definisanje kvaliteta, te ukazano na otpore instrumentalizaciji obrazovanja i potrebi da se intenzivira emancipatorsko vaspitanje u pedagoškom radu škole. Analizirana je opasnost zapostavljanja etičkih vrijednosti, te konstatovano da se mora uspostaviti uravnotežen odnos između tehnološkog progresa i etičkih vrijednosti, utemeljenih na zahtjevima emancipatorske pedagogije. Posebno smo se u teorijskom dijelu istraživanja pozabavili zahtjevima primjene totalnog kvaliteta u pedagoškoj praksi, utemeljenog na emancipatorskom pristupu i na mogućnosti i značaju upravlja-

nja kvalitetom pedagoškog rada u školi.

Analizirali smo emancipatorsko vaspitanje u kvalitetnim školama (V. Glasser, Dž. Vud i drugi). Emancipatorske ideje duboko su ukorijenjene u kvalitetnoj školi. Učenici treba da postižu onoliko koliko im potencijali dozvoljavaju, da sami ocjenjuju, da jedni drugima pomažu, da su oslobođeni straha od ocjene, kazni i sl.

Ukazano je na emancipatorske kriterije kvaliteta: nastava sa učenicima u centru, autonomna ličnost, partnerska komunikacija, interakcijski odnosi, učenik kao primjer, kooperativne metode, diskusija, učenička pitanja, saradnja u radu, deautorizacija nastavnikovog djelovanja.

Jedno od ključnih pitanja koje se u ovom radu analizira je vrednovanje u emancipatorskom vaspitanju. Objašnjeno je pojmovno značenje vrednovanja i shvatanja njegove značajne uloge u unapređivanju svih sfera pedagoškog rada pa i emancipatorskog vaspitanja.

U radu smo obradili i funkcije vrednovanja: kontrolna, komparativna, informativna, dijagnostička, motivaciona, upravljačka i slično. Analizirani su principi emancipatorskog vrednovanja, kao i integralnost ali i specifičnost vrednovanja emancipatorskog vaspitanja. Ukazano je na zahtjeve u izradi obrazovnih standarda kvaliteta pedagoškog rada utemeljenih na emancipatorskim zahtjevima-postavkama.

Ovo je jedno od prvih istraživanja na ovim prostorima. Njegov značaj je i u tome što se u jeku brzog društveno-ekonomskog i tehničkog progresa ukazuje na potrebu intenziviranja emancipator-

skog vaspitanja kao protivteže instrumentalizaciji obrazovanja—da škola bude samo u službi profita, što bi dovelo do etičkog osiromašenja ličnosti pojedinca.

Ideja o emancipatorskom vaspitanju, utemeljena na kritičko-komunikativnoj i konstruktivističkoj teoriji nije nova, ali dobija novu ulogu i značaj u društvu koje se ubrzano mijenja—u kome promjena sustiže promjenu. Čovjek u trci sa vremenom i materijalnim vrijednostima sebe osiromašuje u duhovno-humanističkim i etičkim pogledima. Zaboravlja druge, misleći samo o sebi. Vrijednosni, humanistički pristup je odrednica humanističkog obrazovanja.

Emancipatorsko vaspitanje danas i u budućnosti biće tema ozbiljnog proučavanja, jer ono će sve više dobijati u svome značaju. Naše istraživanje je skroman prilog u reafirmaciji humanističke teorije, utemeljene na filozofiji Frankfurtske škole i kritičko-komunikativnoj teoriji.

EVALUATION OF EMANCIPATORY EDUCATION AS A DETERMINANT OF EDUCATIONAL QUALITY OF SCHOOL

(SUMMARY)

This thesis contains four chapters. The first chapter, *Theoretical basis emancipatory education* and clarifies theoretical issues related to the evaluation emancipatory education and quality of educational work in school. In this chapter we started with the concept of emancipatory education Clarification, still in the theoretical part deals with the following terms: pedagogy of the hermeneutic and the empirical critical and emancipa-

ting, constructivism and emancipatory education, interaction as a key element emancipatory approaches, emancipatory education in alternative schools and emancipatory pedagogy.

The second chapter of the study and the *Research methodology* included: the problem and the case studies and research, the importance of study and research, objectives, tasks and hypotheses of the study and research, methods, techniques and instruments, population, sample, and calendar.

The third chapter of the study *Results and research*. In this section explains the emancipatory education and quality of education, theoretical soundness evaluation emancipatory education, characteristics of quality of educational work in schools. The second part of the results of studies and research have identified the characteristics of quality schools, it was found that the emancipatory education in traditional schools are represented and confirmed the positive thinking in students and teachers on emancipatory education.

The fourth chapter is the *Conclusion of deliberation* in which we briefly present the most important part of the research and analysis work. In the final review of this, in our opinion, a very current study, emphasized that education is emancipatory, it is a deeper and more comprehensively studied. Socio-economic and technological development of more emancipatory approach to actualize the pedagogical work of the school. It is necessary, namely, that our educational theory seriously address the emancipatory pedagogy. That this discipline gets

allocated a place in the system of pedagogical sciences. At the end of emancipatory education is presented as a key factor in quality schools, without full acceptance emancipatory education in schools by teachers, students, school management, parents and the state does not have a quality education.

BIOGRAFIJA

Esed Karić je rođen u D. Orahovici, opština Gračanica 17.11.1960. godine, gdje je završio osnovnu i srednju školu. Pedagošku akademiju je završio 1981. godine u Tuzli. Na Pedagoškom fakultetu u Osijeku, 1986. godine, diplomirao je na Odsjeku tehničko obrazovanje i stekao zvanje profesora tehničkog obrazovanja. Na Elektrotehničkom fakultetu u Banja Luci, 1990., završio je specijalistički studij informatike i stekao zvanje profesora informatike. Postdiplomski studij upisao je 2005. godine na Filozofskom fakultetu u Tuzli, Odsjek pedagogija- psihologija. Postdiplomski studij je uspješno završio 27. 09. 2007. godine odbranom magistarskog rada na temu: "Oblici rada u funkciji racionalizacije nastave tehničkog odgoja i informatike u osnovnoj školi" i stekao zvanje magistar humanističkih nauka iz oblasti pedagogije. Na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Banja Luci je 23. 08. 2010. godine uspješno odbranio doktorsku disertaciju na temu "**Vrednovanje emancipatorskog vaspitanja kao determinanta kvalitetskog pedagoškog rada škole**" i stekao naučni stepen doktora pedagoških nauka. U periodu od 1997. do 2007. godine bio je opštinski koordinator Civitasa u Bosni i Hercegovini gdje je aktivno

sudjelovao na seminarima u osnovnim i srednjim školama na razvijanju programa građanskog obrazovanja učenika. Od 2010. godine u Pedagoškom zavodu u Tuzli angažovan je kao stručni saradnik za vršenje stručnog nadzora u školama na Tuzlanskom kantonu.

Od 1981. godine radio je u osnovnoj školi kao nastavnik, a jedan period i kao učitelj. U srednjoj školi "Hasan Kikić" u Gradačcu radio je kao profesor od 1987. –1990. godine. Zaposlen je u Javnoj biblioteci "Alija Isaković" u Gradačcu od 1997. godine, gdje i danas radi na poslovima direktora ustanove, a od 2004. do 2009. godine angažovan je kao stručnjak iz prakse na Filozofskom fakultetu u Tuzli. Učestvovao je na Međunarodnom naučnom skupu "Dani Mate Demarina" sveučilišta Juraja Dobrile u Puli 14. – 15. 04. 2011. godine. Autor je više udžbenika i radnih svesaka za osnovnu školu u Federaciji BiH, kao i koautor udžbenika *Pedagogija* koji je od strane Senata Univerziteta u Tuzli odobren za upotrebu na svim fakultetima gdje se izučava predmet Pedagogija. Takođe je autor i koautor većeg broja stručnih i naučnih radova koji su objavljeni u časopisima u BiH i u međunarodnim časopisima. Na Pedagoškom fakultetu Univerziteta u Bihaću, u svojstvu docenta, angažovan je na predmetima Metodika predškolskog odgoja, Pedagoška komunikacija, Integrirani predškolski kurikulum i Alternativni pravci odgoja.

BIBLIOGRAFIJA

Udžbenici i radne sveske za osnovnu školu:

1. **Karić, E., Stefanović, J.** (2005). Tehnički

- odgoj : udžbenik za 5. razred osnovne škole. Tuzla : Bosanska riječ.
2. **Karić, E.,** Stefanović, J., (2005). Tehnički odgoj : dnevnik rada za 5. razred osnovne škole. Tuzla : Bosanska riječ.
 3. **Karić, E.** (2006). Tehnički odgoj : udžbenik za 6. razred osnovne škole. Tuzla : Bosanska riječ.
 4. **Karić, E.** (2006). Tehnički odgoj : dnevnik rada za 6. razred osnovne škole. Tuzla : Bosanska riječ.
 5. **Karić, E.** (2009). Tehnička kultura : udžbenik za 6. razred devetogodišnje osnovne škole. Tuzla : Bosanska riječ.
 6. **Karić, E.** (2009). Tehnički odgoj : dnevnik rada za 6. razred devetogodišnje osnovne škole. Tuzla : Bosanska riječ.
 7. **Karić, E.,** Šišić, E., Suljić, M., Karahmet, J. (2010). Tehnička kultura : udžbenik za 7. razred devetogodišnje osnovne škole. Tuzla : Bosanska riječ.
 8. **Karić, E.,** Šišić, E., Suljić, M., Karahmet, J. (2010). Tehnički odgoj : dnevnik rada za 7. razred devetogodišnje osnovne škole. Tuzla : Bosanska riječ.

Univerziteti i udžbenici i knjige:

1. Tomić, R., Osmić, I., **Karić, E.** (2006). *Pedagogija*. Tuzla : Denfas.
2. Tomić, R., Čišić, B., Čišić, A., **Karić, E.** (2006). *Prisutnost pušenja, alkoholizma i droge među djecom i mladima*. Tuzla : Off-set.
3. **Karić, E.,** Grandić, R. (2010). *Pedagogija i slobodno vrijeme*. Tuzla : Book.

Naučni i stručni radovi:

1. Selimović, H., **Karić, E.** (2008). Narušavanje fizičkog i psihičkog integriteta. *Prosvjetni list br. LXIII (947), str. 8-10.*
2. **Karić, E.** (2008), Prikaz knjige: Vujić Dobrila "Menadžment ljudskih resursa i kvalitete". *Didaktički putokaz br. XIV (46): str.121.*
3. **Karić, E.,** Sarajlić, N. (2007). Oblici nastavnog rada u funkciji racionalizacije nastave tehničkog odgoja i informatike u osnovnoj školi. *Didaktički putokaz br. XIII (45): str. 72-77.*
4. Tomić, R., Hasanović, I., **Karić, N.,** Muratović, L., Muratović, D., **Karić, E.** (2006). Stavovi domske djece prema njihovim odgajateljima: Attitudes of foster children

towards their care-takes and educators. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli br. XXXI (7): str. 326.*

5. **Karić, E.** (2010). Vrednovanje i emancipatorski pristup nastavi. *Naša škola br.53/223. Str.27-38.* Sarajevo.

Naučni i stručni radovi objavljeni u međunarodno priznatim časopisima i publikacijama:

1. **Karić, E.** (2008). Alternativne eksperimentalne škole i emancipatorsko vaspitanje mladih. *Direktor škole br. 3, str. 1-6.* Beograd. Srbija.
2. **Karić, E.** (2008). Humanistički pristup emancipatorskom vaspitanju učenika u školi. *Obrazovna tehnologija br. 3, str.1-6.* Beograd. Srbija.
3. **Karić, E.** (2010). Principi i elementi emancipatorskog vrednovanja rada i napredovanja učenika. *Pedagoška stvarnost br. 5-6, str. 489-502.* Novi Sad. Srbija.
4. **Karić, E.** (2011). Priprema djece za polazak u školu. *Pedagoška stvarnost br.3-4, str.323-333.* Novi Sad. Srbija.
5. **Karić, E.** (2011). Učenje djece predškolske dobi. Monografija 12- og međunarodnog skupa "Dani Mate Demarina. *Metodički obzori.* Pula. Hrvatska.

DR. SC. LEJLA ŽUNIĆ

ANALIZA MODELA PRAĆENJA LABORATORIJSKE DIJAGNOSTIKE U PORODIČNOJ MEDICINI

(SAŽETAK DOKTORSKE DISERTACIJE)

Doktorska disertacija Lejle Žunić "Analiza modela praćenja laboratorijske dijagnostike u porodičnoj medicini" je istraživački rad u medicinsko-biohemijskoj struci. U uvodnom dijelu objašnjena je uloga laboratorijske dijagnostike u porodičnoj medicini, te općenito u sklopu sistema zdravstvene zaštite na nivou Tuzlanskog kantona, sa poseb-

nim osvrtnom na ulogu medicinsko-biohemijskog laboratorija; kao i na kontrolu kvaliteta i akreditacijske standarde koji se moraju zadovoljiti u zdravstvenom sistemu. Posebno poglavlje u uvodnom dijelu je posvećeno zdravstvenoj ekonomici. Obrađeni su ekonomski i komunikacijski aspekti laboratorijske dijagnostike. Akcenat je na troškovima i korištenju laboratorijske dijagnostike po smjernicama porodične medicine što i jeste problematika za istraživanje. Kao poseban problem u zdravstvenom sistemu naglašava se visok stepen dupliranja laboratorijskih usluga. Zato racionalizacija biohemijsko-hematološke dijagnostike u porodičnoj praksi može značajno uticati na organizaciju porodične prakse i učiniti je ekonomičnijom, racionalnijom i efikasnijom kod najzastupljenijih, vodećih oboljenja u prevenciji i liječenju.

Rezultati istraživanja: kroz 26 grafikona i 39 tabela prikazuje se analiza trenda korištenja i ukazuje na široku primjenu laboratorijske dijagnostike u porodičnoj medicini za sve kategorije stanovništva. Uočava se skoro identična i široka potreba za laboratorijskom dijagnostikom u najzastupljenijim oboljenjima kao što su: dijabetes, oboljenja urinarnog, respiratornog sistema i hipertenzija. Generalno govoreći, metabolički sindrom je najzastupljeniji. Procentualna zastupljenost najučestalijih pretraga po vodećim oboljenjima pokazuje neselektivnost zahtijevanih pretraga.

Različita je zastupljenost normalnih rezultata laboratorijskih pretraga i patoloških rezultata laboratorijskih pretraga.

Omjer bodova laboratorijskih pre-

traga patoloških i normalnih rezultata može se posmatrati i predložiti kao kriterij za ocjenu uspješnosti korištenja laboratorijskih pretraga i tehnologija u pilotskim jedinicama PM i usmjeriti ka otkrivanju rizika razvoja bolesti u zdravoj populaciji, kao i kontroliranju riziko faktora kako kod pacijenata sa ustanovljenom bolesti tako i kod pacijenata sa visokim rizikom. Time bi se postigao jedan od najvažnijih ciljeva—bolja i kvalitetnija organizacija, komunikacija i racionalizacija, posebno kod učestalijih masovnih nezaraznih bolesti, koje dominiraju u populaciji. Trebaju se uskladiti zahtjevi i protokoli laboratorijskih pretraga kod svih oboljenja. Postavlja se pitanje i ekonomske opravdanosti korištenja, gotovo rutinski korištenih testova.

Problem istraživanja: Laboratorijska medicina, medicinsko-biohemijska dijagnostika u primarnoj zdravstvenoj zaštiti jako je zastupljena. Organizacijom porodične medicine, medicinsko-biohemijska dijagnostika je definirana kao grana dijagnostičke djelatnosti primarne zdravstvene zaštite. I ranije i sada u medicinsko-biohemijskom laboratoriju se svakodnevno:

a) prima velik broj zahtijeva za medicinsko-biohemijsku dijagnostiku (korisnicima laboratorijske dijagnostike se uzmu uzorci za zahtijevane pretrage—preanalitička obrada),

b) zatim se analitički pregleda veliki broj raznovrsnih pretraga, određenim metodama i tehnologijama.

Za navedene radnje potrebno je ujutro prije prijema korisnika i njihovih zahtijeva da budu sva radna mjesto uredno pripremljena. Prethodni dan

treba osigurati i pripremiti: pribor, reagense i aparate. Svakodnevnom jutarnjem rutinskom radu prethodi kontrola i kalibracija aparata; metoda, te postupak kontrole kvaliteta rada u laboratoriji. Tek nakon zadovoljenih procedura, slijedi pregled pretraga kontrolnih uzoraka. Nakon validacije rezultata svakodnevne kontrole kvalitete rada i nakon što su zadovoljeni navedeni kriteriji, mogu se analitički pregledati uzorci korisnika. Navedene procedure nisu dovoljno poznate korisnicima i ljekarima; za što je vrlo često potrebna direktna telefonska komunikacija među njima. Za izradu rezultata laboratorijskih pretraga trebaju velika materijalna sredstva.

To je vidljivo u ekonomskoj analizi u kojoj su laboratorijske pretrage vrednovane sa određenim brojem bodova: po vrsti pretrage i materijalnim sredstvima utrošenim za analitički pregled. Ove tehničke, materijalne i stručne performanse laboratorijske medicine nisu na odgovarajući način klasificirani, tj. očiti kao kod drugih djelatnosti i drugih tehnologija Primarne zdravstvene zaštite (PZZ) ili Porodične medicine (PM).

Cilj istraživanja: Opći cilj istraživanja bio je definirati model efikasnost (ili efektivnosti) medicinsko-biohemijske dijagnostike za korisnike sa zahtjevima iz jedinica porodične medicine (PM), u reprezentativnom uzorku pacijenata u jedinici za laboratorijsku dijagnostiku Doma zdravlja Gračanica (DZ):

- Potvrditi koja je korisnost primjene laboratorijske dijagnostike u porodičnoj medicini,
- Utvrditi učestalost potrebe za laboratorijskim pretragama u terapijskom

liječenju vodećih bolesti,

- Evaluirati potrebu za korištenjem laboratorijske dijagnostike za preveniranje vodećih bolesti,
- Promovirati dostupne test-profile pretraga laboratorijske dijagnostike za pravovremeno otkrivanje rizika faktora vodećih bolesti,
- Evaluirati koncept kontinuiranog korištenja (sistematski pregledi) laboratorijske dijagnostike da bi se dobila slika zdravstvenog stanja pojedinca u porodičnoj praksi,
- Promovirati dostupne test-profile pretraga laboratorijske dijagnostike za sistematske preglede,
- Uraditi evaluaciju modela praćenja laboratorijske dijagnostike u porodičnoj medicini,
- Utvrditi cost/benefit analizom finansijski efekat korištenja laboratorijske dijagnostike u PM,
- Utvrditi cost/benefit analizom finansijski efekat korištenja laboratorijske dijagnostike u vodećim oboljenjima u porodičnoj medicini,
- Utvrditi cost/benefit analizom finansijski efekat korištenja laboratorijske dijagnostike u zahtjevima sa normalnim rezultatima laboratorijskih pretraga u porodičnoj medicini,
- Utvrditi cost/benefit analizom finansijski efekat korištenja laboratorijske dijagnostike u zahtjevima sa patološkim rezultatima laboratorijskih pretraga u porodičnoj medicini,
- Evaluirati potrebu modela praćenja laboratorijske dijagnostike u porodičnoj medicini u cilju procjene da li je moguća njegova primjena u sklopu izrade informacijskog sistema Pri-

marne zdravstvene zaštite (ISPZZ) u cilju bolje organizacije, praćenja efektivnosti i racionalizacije laboratorijske dijagnostike u porodičnoj medicini,

- Za model racionalizacije laboratorijske dijagnostike u porodičnoj medicini rezultati rada "Analiza modela praćenja laboratorijske dijagnostike u porodičnoj medicini" imaju za cilj evaluirati i predložiti glavne tipove cost-analize,
- Cost-of-illness analysis za određivanje ekonomskih uticaja bolesti ili stanja; npr. uključujući i koštanje zahtijevanih laboratorijskih pretraga,
- Cost-minimization analysis za određivanje najmanje skupih pretraga i tehnologija laboratorijske dijagnostike koja će proizvesti isti efekat,
- Cost-effectiveness analysis (analiza isplativosti) za poređenje troškova u valutnim jedinicama sa efektima u kvantitativnim nevalutnim jedinicama, npr. redukcija mortaliteta ili morbiditeta (KVB, metabolički sindrom, virusne i druge infektivne bolesti),
- Cost-utility analysis—gdje je forma analize isplativosti koja upoređuje troškove u valutnim jedinicama sa efektima prema njihovom uticaju, mjerenim obično na pacijentima na terapiji; praćenje rezultata laboratorijskih pretraga, npr. QALY,
- Cost-consequence analysis—gdje je forma analize isplativosti koja predstavlja troškove i efekte u diskretnim kategorijama bez njihovog nakupljanja ili mjerenja,
- Cost-benefit analysis—kada se porede

troškovi i korist, koji su kvantificirani u valutnim jedinicama (zastupljenost pretraga po oboljenjima),

- Cost minimization analysis, cost-effectiveness i cost-utility analysis gdje je neophodno uključivanje poređenja alternativnih pretraga (liječenje anemije kontroliranjem pretraga: KKS; Hgb.; broj retikulocita ili željezo u krvi), dok cost-benefit analiza tipično uključuje poređenje alternativnih tehnologija, (GUK-samokontrola, kolorimetrijski i automatskim analizatorom) mada to nije neophodno,
- Utvrditi da li "Analiza modela praćenja laboratorijske dijagnostike u porodičnoj medicini" omogućuje adekvatnu evaluaciju rezultata laboratorijskih pretraga i da li može poslužiti kao osnov za pisanje naučnih i stručnih publikacija.

U radu je napravljena analiza zastupljenosti **zahtjeva** za laboratorijsku dijagnostiku po **ljekarima** iz Primarne zdravstvene zaštite i po najzastupljenijim **oboljenjima** u Primarnoj zdravstvenoj zaštiti. Napravljena je analiza **rezultata** laboratorijskih pretraga, a na osnovu zahtjeva za laboratorijsku dijagnostiku **po ljekarima i po oboljenjima** u Primarnoj zdravstvenoj zaštiti. Napravljena je analiza zastupljenosti **normalnih i patoloških rezultata** laboratorijskih pretraga iz zahtjeva za laboratorijsku dijagnostiku po ljekarima iz Primarne zdravstvene zaštite. Napravljena je analiza **najučestalijih** laboratorijskih **pretraga**, a na osnovu zahtjeva za laboratorijsku dijagnostiku po **ljekarima** iz Primarne zdravstvene zaštite i najzastupljenijim **oboljenjima** u Primarnoj

zdravstvenoj zaštiti. Napravljena je **ekonomska analiza** laboratorijskih pretraga zahtjeva za laboratorijsku dijagnostiku po **ljekarima** iz Primarne zdravstvene zaštite i najzastupljenijim **oboljenjima** u Primarnoj zdravstvenoj zaštiti. Napravljena je ekonomska analiza **najučestalijih** laboratorijskih pretraga zahtjeva za laboratorijsku dijagnostiku po **ljekarima** iz Primarne zdravstvene zaštite i najzastupljenijim **oboljenjima** u Primarnoj zdravstvenoj zaštiti. Za statističku analizu korišten je Studentov T test i Chi kvadrat test.

Zaključci: Na osnovu dobivenih pokazatelja i rezultata laboratorijskih pretraga mogu se utvrditi: zastupljenost, korist, prednosti određenih pretraga (test profil pretraga) laboratorijske dijagnostike: za sistematske preglede, za prevenciju zdravlja, pretrage za praćenje oboljenja (kriteriji, standardi, tj. protokoli za dijagnoze). Ali je dokazano da se laboratorijska dijagnostika ne koristi racionalno. Također je predložena komunikacija i bolja organizacija porodične medicine i laboratorijske dijagnostike kada su u pitanju učestale bolesti kao i olakšana razmjena podataka sa drugim zdravstvenim ustanovama, što može biti od šireg društvenog interesa.

SUMMARY

OF MODELS OF MONITORING OF LABORATORY DIAGNOSIS IN FAMILY MEDICINE

Problem: Laboratory medicine, medical-biochemical diagnosis in primary health care is much represented. By organization of family medicine medi-

cal-biochemical diagnosis is defined as a branch of diagnostic services in primary health care. Earlier and now in medical-biochemical laboratories on a daily basis:

Received a very large number of requests for medical-biochemical diagnosis;

users of laboratory diagnostic samples are taken for the required tests (preanalytical processing);

Then is made analytic review of very large number of different tests, specific methods and technologies.

For these actions is necessary in the morning prior to admission of users and their demands that all jobs are properly prepared. On previous day should be provided and prepared: accessories, reagents and machines.

Morning daily routine work of preceeding control and calibration equipment, methods and process quality control of work in the laboratory. Only after the fulfillment of the procedures followed overview of search control of samples. After validating the results of daily quality control and after they met the criteria can be analytically examined samples from users These procedures are not sufficiently familiar to users and doctors, for that are very often necessary the direct telephone communication between them. To make the results of laboratory tests needed are huge material resources. This is evident in the economic analysis where laboratory tests are valued with a score of: search by type and material resources expended for analytical examination. These technical and financial performances of laboratory medicine are not appropriately classified as blatant as

that in other industries, technology and other primary health care (PHC) and family medicine (FM).

Goals:

- The overall objective of the research is to define a model of efficiency (or effectiveness) of medical-biochemical diagnosis for users with the requirements of units of family medicine (PM), in a representative sample of patients in the unit for the laboratory diagnosis of the Primary Health Care Center Gracanica.
- Confirm what is the usefulness of the application of laboratory diagnosis in family medicine.
- Determine the frequency of the need for laboratory tests in the therapeutic treatment of major diseases.
- Evaluate the need for using laboratory diagnostics to try to prevent major diseases.
- Promote the available test-index profile of laboratory diagnostics for early detection of risk factors for major diseases.
- Evaluate the continued use of the (systematic reviews) laboratory diagnosis gives a picture of the health status of individuals in family practice.
- Promote the available test-index profile of laboratory diagnosis of systematic reviews.
- Conduct follow-up evaluation model of laboratory diagnosis in family medicine.
- Determine the cost/benefit analysis of the financial effect of the use of laboratory diagnosis in family medicine.
- Determine the cost/benefit analysis of

the financial effect of the use of laboratory diagnostics in major diseases in family medicine.

- Determine the cost/benefit analysis of the financial effect of the use of laboratory diagnostics with the requirements of normal laboratory test results in family medicine.
- Determine the cost/benefit analysis of the financial effect of the use of laboratory diagnostics in the requirements with abnormal results of laboratory tests in family medicine.
- Evaluate the need for model of the monitoring of laboratory diagnosis in family medicine in order to assess whether it is possible application in the development of information systems in primary health care (ISPHC) in order to better organize, monitor effectiveness and rationalization of laboratory diagnosis in family medicine.
- To model the rationalization of laboratory diagnosis in family medicine results of the work "of models of monitoring of laboratory diagnosis in family medicine" aimed to evaluate and propose the main types of cost-analysis:
- Cost-of-illness analysis for determining the economic impact of the disease or condition, e.g., including the cost of the required laboratory tests.
- Cost-minimization analysis to determine the least expensive laboratory tests and diagnostic technologies that will produce the same effect.
- Cost-effectiveness analysis to compare the cost in currency units, the quantitative effects of non-currency units,

such as the reduction of mortality and morbidity (CVD, metabolic syndrome, viral and other infectious diseases).

- Cost-utility analysis—which is a form of cost-effectiveness analysis that compares costs in currency units, with the effects in their impact, measured usually in patients on therapy, monitoring of laboratory test results, e.g. QALY.
- Cost-consequence analysis—which is a form of cost-effectiveness analysis that represents costs and effects of discrete categories without their accumulation or measurement.
- Cost-benefit analysis—when you compare the costs and benefits, which are quantified in place both currency units (represented by index of diseases).
- Cost minimization analysis, cost-effectiveness and cost utility analysis, where it is necessary to include comparisons of alternative tests (anemia treatment by controlling the index: CBC, Hgb., the number of reticulocytes and iron in the blood), while cost-benefit analysis typically involves comparisons of alternative technologies, (Glucose-control, and automatic colorimetric analyzer), although it is not necessary.
- Determine if “analysis models monitoring of laboratory diagnosis in family medicine ‘provides an adequate evaluation of laboratory test results and whether it can serve as a basis for writing scientific and technical publications.

Material and methods: The study

included a total of 1000 respondents. All subjects were users of primary health care in Primary Health Care Center Gracanica (Tuzla Canton) in primary health care units have received requests for laboratory diagnosis This paper is an analysis of the representation requirements for the laboratory diagnosis by doctors in primary health care and the most frequent diseases in primary care.

An analysis is made of laboratory test results, based on requests for laboratory diagnosis by doctors and illnesses in primary care. Made is analysis of the presence of normal and pathological laboratory test results from the request for the laboratory diagnosis by doctors in primary health care. Made is an analysis of the most common laboratory tests requests, and based on requests for laboratory diagnosis by doctors in primary health care and the most frequent diseases in primary health care. Incorporated is the economic analysis of laboratory test requests for the laboratory diagnosis by doctors in primary health care and the most frequent diseases in primary care. Incorporated is the economic analysis of the most common laboratory test requirements for the laboratory diagnosis by doctors in primary health care and the most frequent diseases in primary health care For the statistical analysis are used the Student t test and Chi square test. Conclusions: Based on the obtained parameters and results of laboratory tests can be determined: prevalence, benefit, benefits of certain tests (test profile search) laboratory diagnosis: the systematic reviews, for the prevention of health; tests to monitor

disease (criteria, standards, i.e. protocols for diagnosis). But it is proved that the laboratory diagnosis is not used rationally. It also suggested better communication and organization of family medicine and laboratory diagnosis when it comes to common diseases and facilitate the exchange of information with other health care institutions which may be of wider public interest.

BIOGRAFIJA

Lejla (Muhamed) Žunić (rođ. Mašić) rođena je u Gračanici 8.7.1954. godine. Završila je Farmaceutski fakultet Univerziteta u Sarajevu s odličnim uspjehom i stekla zvanje magistra farmacije. U UKC Tuzla je položila specijalistički ispit iz kliničke biohemije, a na Medicinskom fakultetu Univerziteta u Tuzli, nakon uspješno završenog postdiplomskog studija, odbranila magistarski rad na temu "Mogući uzroci odstupanja referentnih vrijednosti aminotransferaza u starijih adolescenata" i stekla zvanje magistra medicinskih nauka.

Doktorsku disertaciju na temu "**Analiza modela praćenja laboratorijske dijagnostike u porodičnoj medicini**" odbranila je na Farmaceutskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu i stekla zvanje doktora farmaceutskih nauka, oblast medicinska biohemija.

Od 1977. godine radi u medicinsko-biohemijskoj struci Doma zdravlja Gračanica kao nosilac tima-medicinski biohemičar i specijalista medicinske biohemije u službi za laboratorijsku dijagnostiku DZ Gračanica. Tokom svog radnog vijeka bavi se istraživanjem u struci. Svi dobiveni rezultati su iz svakodnevne

prakse i imaju praktični primjenjiv značaj.

Učestvovala je na više naučnih i stručnih skupova s radovima, a do sada, kao autor i koautor, ima publiciranih tridesetak stručnih radova u domaćim medicinskim časopisima.

Govori engleski i ruski jezik.

BIBLIOGRAFIJA

Naučni i stručni radovi

- Mašić I, Pandža H, **Žunić L.** Bar code i druge tehnologije za identifikaciju pacijenata i zdravstvenih usluga. AIM, 1995; 3(1-2): 9-13.
- Mašić I, **Žunić L.** Hipokrat – otac medicinske optike. AIM, 1996; 4(1-2): 47-51.
- Pandža H, Mašić I, Riđanović Z, **Žunić L.** Pretraživanje biomedicinske literature putem baze medline. AIM, 1997; 5(1-2): 33-7.
- Mašić I, Riđanović Z, Toromanović S, **Žunić L.** Internet u medicini i zdravstvu. AIM, 1998; 6(1-2): 17-27.
- Milinkić S, Mašić I, **Žunić L.** Informacijske tehnologije u 21. stoljeću. AIM, 1999; 7(1-2): 17-23.
- Mašić I, Pandža H, Toromanović S, Pašić E, **Žunić L.** Mogućnosti uvođenja elektronskog nosača podataka u BiH. AIM, 2000; 8(1-2): 7-11.
- Salihefendić N, Zildžić M, **Žunić L.** Nasilje i tortura u porodici i društvu. Mat Soc Med, 2000; 12(3-4): 99-101.
- Škrbo A, Hadžić S, **Žunić L.** Pretraživanje i procjena farmaceutskih informacija na internetu. AIM, 2001; 9(1-2): 39-43.
- Pašagić A, Mašić I, Tokić M, Toromanović S, Salihefendić N, **Žunić L.** Model organizacije porodične zdravstvene zaštite u našim uvjetima. Mat Soc Med, 2001; 13(1-2): 17-21.
- Salihefendić N, Zildžić N, **Žunić L.** Family practitioner and violence in families. Med Arh, 2001; 55(1): 60.
- Masić I, Ahmetović A, Jakupović S, Masić Z, **Žunić L.** The Internet and its security. Med Arh, 2002; 56(1): 51-5.
- Grosset J, **Žunić L.** Morcrette C. World epidemiology of tuberculosis and resistance

- against antituberculosis drugs. *Ann Med Interne* (Paris), 2002 Mar; 153(2): 107-12.
18. **Žunić L**, Begić L, Mujagić Z, Prnjavorac B, Zildžić M, Mulaomerović A. Korelacija indeksa tjelesne mase i aktivnosti aminotransferaza u zdravih adolescenata. *Med Arh*, 2003; 57(5-6): 267-8.
 19. Skrbo A, Selava A, **Zunic L**. Pharmacoeconomic evaluation of use of ciprofloxacin and norfloxacin with cost-benefit analysis. *Med Arh*, 2003; 57(5-6): 285-9.
 20. **Žunić L**, Begić L, Mulaomerović A. Primjena informacijskih tehnologija u određivanju aktivnosti aminotransferaza u adolescenata. *AIM*, 2003; 11(3-4): 89-91.
 21. Novo A, Mašić I, Toromanović S, Karić M, **Žunić L**. Elektronski nosači podataka u Primarnoj zdravstvenoj zaštiti i razvojne perspektive u BiH. *Med Arh*, 2004; 58(1,supl.1): 134-7.
 22. **Žunić L**. Information technologies in diagnostics of transaminases in biochemistry. *Med Arh*, 2004; 58(1,supl.1): 148.
 23. **Žunić L**, Begić L, Škrbo A, Mulaomerović A. Uticaj alkohola na aktivnosti aminotransferaza u adolescenata. *Med Arh*, 2004; 58(1): 3-4.
 24. **Žunić L**, Begić L, Mulaomerović A, Mašić S, Prnjavorac B. Uticaj prebolovanog infektivnog hepatitisa na aktivnosti aminotransferaza u starijih adolescenata. *Med Arh*, 2004; 58(1,supl.1): 5-6.
 25. Toromanović S, Mašić I, Novo A, Kudumović M, **Žunić L**. Kriteriji za izbor adekvatne metodologije i relevantnih varijabli za procjenu kvaliteta Primarne zdravstvene zaštite. *Med Arh*, 2005; 59(1): 23-6.
 26. Škrbo A, Šober M, Škrbo S, Omerhodžić A, **Žunić L**. Farmakoekonomska analiza primjene nesteroidnih antireumatika na odjelu za gastroenterologiju Kliničkog centra u Tuzli. *Med Arh*, 2005; 59(5): 317-20.
 27. **Žunić L**. Economic Analysis of Requests for Laboratory Tests in Primary Health Care Centers *Acta Informatica Medica*, 2012; 20(1):21-24
 28. Tandir S, Sivic S, Tandir L, **Žunić L**. Quality of Reporting on Infectious Diseases in Zenica-Doboj Canton *Medical Archives*, 2011; 65(1):42-45
 29. **Žunić L**, Čaušević A, Skrbo A, Prnjavorac B, Šabanović Z, Pandža H. Evaluation of Use Biochemical Diagnostics in Primary Health Care: Example of Quality Assessment *Materia Socio Medica*, 2011; 23(2):69-76
 30. **Žunić L**, Pandža H, Čaušević A, Škrbo A, Prnjavorac B, Šabanović Z. Economic Analysis of Requests for Laboratory Tests in Primary Health Care Centers *Acta Informatica Medica*, 2011; 19(2):91-99
 31. **Žunić L**, Skrbo A, Čaušević A, Prnjavorac B, Šabanović Z, Pandža H, Masic I. Role of Laboratory Diagnostic Medical Biochemistry Services—Analysis of Requirements for the Laboratory Test in the Laboratory of primary Health Care Center *Medical Archives*, 2011; 65(4):202-206
 32. Mašić I, Pandža H, Toromanovic S, Mašić F, Sivić S, **Žunić L**, Mašić Z. Information Technologies (ITs) in Medical Education *Acta Informatica Medica*, 2011; 19(3):161-167
 33. Sivic S, Mašić I, **Žunić L**, Huseinagić S. Evaluation of Usage of Information Diagnostic Technology in Family and General Medicine *Materia Socio Medica*, 2010; 22(4):212-215
 34. **Žunić L**, Pandža H, Skrbo A. Evaluation of Laboratory Diagnostics in Service of Primary Health Care *Acta Informatica Medica*, 2010; 18(4):212-217
 35. Šabanovic Z, Mašić I, Salihefendic N, Zildžić M, **Žunić L**, Dedović S. E-Health in Bosnia—Starting from the Ground-Up *Acta Informatica Medica*, 2009; 17(3):135-138
 36. Sivic S, Masic I, Petković D, Huseinagić S, Tandir S, **Žunić L**. How to Use Rationally Information Diagnostic Technologies in the Family and General Medicine Practice *Materia Socio Medica*, 2009; 21(1):47-54

